

FÁBIÁN MÁTÉ

**EGY KATONAI PÁLYAFUTÁS KITELJESEDÉSE
BORBÉLY-MACZKY EMIL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN***

A huszadik századi magyar történelem egyik sorsfordító időszakát jelentette az 1914 és 1918 között lezajlott első világháború. A háborús évek természetesen az egyéni életutakat is alapvetően befolyásolták. Jelen tanulmányban Borbély-Maczkzy Emil katonai pályafutását ismertetem, amely közel tízéves időszakban egy jól képzett és lelkes hadapród-tiszthelyettesből országosan ismert, sokszorosán kitüntetett századossá vált.

Lévai Borbély-Maczkzy Emil 1887. szeptember 6-án született Heves nagyközségben, id. Maczkzy Emil és Fáy Róza harmadik gyermekeként.¹ Apja a függetlenségi ellenzék lokális vezetéséhez tartozott, így gyakorlatilag alig vett részt a legkisebb gyermek nevelésében. Bátyjai közül az idősebb, György, már iskolás korában tudatosan készült a hivatali pályára, folyamatosan apjuk társaságát kereste, és igyekezett mindent eltanulni a hivatali ranglétrán fokozatosan egyre feljebb lépő atyjától.² Borbély-Maczkzynak így csupán az anyjával és fiatalabb bátyjával, Bélával alakult ki szorosabb kapcsolata. Gyakran töltötte egyedül a szabadidejét, ekkor legszívesebben a családi földeken lovagolt, vagy lovait gondozta. Tanulmányait Kálban, Karcagon, Dobsinán és Egerben végezte, közepes eredménnyel. A művelődéshez való hozzáállása, valamint a lehetséges hivatások iránti érdektelensége miatt egyfajta menekülést jelentett a katonai pálya, amely ráadásul a huszár fegyvernem révén még a lovakkal való foglalkozást is

* A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001. „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

- 1 Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL HML) Felekezeti anyakövek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1887. – A Gerő József által összegyűjtött, 1867–1937 között igazolt nemesek sorában az alábbi bejegyzés olvasható: „[Borbély (lévai) Rozália] Nemessége, előneve, címere Maczkzy Emil honv. főhadnagyra, *1887. IX. 6. Heves, (Emil-Fáy Róza) ruháztatik, kinek neve ezután: Lévai Borbély-Maczkzy Emil”. (Gerő József: A M. Kir. Belügyminiszter által igazolt nemesek 1867–1937. Bp. 1938. 75.) Mivel a nemesség átruházását 1915-ben engedélyezte a Belügyminisztérium, így eddig az időpontig hivatalosan az ifj. Maczkzy Emil nevet használta. A tanulmány első szakaszában én is ezt a formát alkalmazom, a katonai pályafutás 1915-től kezdődő részében térek majd át a Borbély-Maczkzy formulára.
- 2 A család történetéhez általánosságban lásd: *Fábián Máté: A Maczkzy család Heves vármegye szolgálatában*. In: RMJ60. Tanulmányok a hatvanéves Rainer M. János tiszteletére. Szerk. Fábián Máté – Romsics Ignác. Eger 2017. 41–68., id. Maczkzy Emil és Maczkzy György rövid életrajzához pedig: *Pap József: Maczkzy Emil, főszołgabíró*. In: Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000. Szerk. Bán Péter. Eger 2011. 479.; *Kozma György: Maczkzy György, főszołgabíró*. In: Heves megye történeti archontológiája i. m. 480.

lehetővé tette számára. Szülei támogatásával 1902-ben felvételt nyert a nagyváradi honvéd hadapródiskolába, így az 1902–1906 közötti időszakot a családi háztól és a rokonoktól messze töltötte.

A nagyváradi évek jelentős változást eredményeztek személyiségében. Tizenöt évesen elkerült a szülői házból, és így kikerült apja és bátyja árnyékából. Új élményeket és új közösséget ismert meg, ráadásul a képzés alatt megtalálta azt a hivatást, amelyre vágyott. Magas szintű elméleti tudást és kiemelkedő fizikumot szerzett ezekben az években, igyekezett a lehető legjobban elmélyülni a huszárok történetében és a fegyvernemben rejlő potenciális lehetőségekben. A korábban közepes tanulóból egy szorgalmas és jól teljesítő hadapród vált, aki a katonai szerep és életforma iránt egyre szorosabban elköteleződött.

A hadapródiskola elvégzése után, 1906. augusztus 18-án, Maczky Emilt a kassai 5. honvéd huszárezredhez nevezték ki hadapród-tiszthelyettessé.³ Kassán igyekezett egyre jobb katonává és lovas huszárrá válni. Folyamatosan részt vett századszolgálaton, valamint közel három hónapig az altisztképző iskolában segédoktatóként tevékenykedett. 1907 októberében már hadnaggyá nevezték ki.⁴ Az ekkor elkészített személyi adatlapjában olvasható jellemzés egy sokra hivatott tiszt képét vetíti előre, aki „minden fáradozások elviselésére békében és háborúban alkalmas”.⁵

A kassai időszak közel négy évig tartott, 1910 októberében áthelyezését kérte a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezredhez.⁶ Mivel az erdélyi évek alatt számtalan barátot szerzett, így a hadapródiskola elvégzése után sem szakadt el Erdélytől és a Partiumtól. Gyakran utazott szabadidejében Gyulafehérvárra, Kolozsvárra és Nagyváradra a barátokhoz. Ezen alkalmak során egy nagyobb baráti társaságban megismerte Kerekes Margitot, akit 1910. július 10-én eljegyzett, majd néhány hónappal később feleségül is vett.⁷ A családalapítás miatt Maczky áthelyezését kérte a legközelebbi honvéd huszárezredbe, amelynek állomáshelye Marosvásárhelyen volt.

Házasságuk tragikusan rövid ideig tartott, az áttelepülést követően alig kevesebb mint egy évvel, 1911. október 19-én elhunyt a várandós Kerekes Margit. Feleségének és születendő fiának elvesztését nehezen, de viszonylag rövid idő alatt feldolgozta Maczky. Bár továbbra is tartotta a kapcsolatot anyósával, apósával és sógornőjével, hamarosan elhomályosult első feleségének emléke. Ebben szerepet játszott az is, hogy a honvédségen belül egyre több feladatot vállalt, és egyre feljebb lépett a ranglétrán. 1913. április 28-án már főhadnaggyá léptették elő.⁸

3 Rendeleti Közlöny, 33. évf. 28. sz. 7851/el. 1906.08.13. 207.

4 Rendeleti Közlöny, 34. évf. 39. sz. 10550/el. 1907.10.28. 329.

5 Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára (továbbiakban: HIM HL) AKVI 35905. 6.

6 Rendeleti Közlöny, 37. évf. 36. sz. 107277/2. sz. 1910.10.25. 344.

7 *Kerkayné Maczky Emese*: Családi krónikák. Kézirat. A szerző tulajdonában.

8 Rendeleti Közlöny, 40. évf. 23. sz. 7412/el. 2. sz. 1913.04.28. 293.

Frontszolgálat keleten

Az 1914. június 28-i sarajevói merényletre válaszul július 20-án a Monarchia jegyzéket (ultimátumot) küldött br. Wladimir Giesl belgrádi követnek, melyet a diplomatának július 23-án este kellett átadnia a szerb kormánynak. A 48 órás határidő lejárta előtt néhány perccel adta át Nikola Pašić, szerb miniszterelnök a válaszjegyzéket, amelynek elolvasása után Giesl értesítette a szerb kormányfőt, hogy mivel fenntartásokat fogalmaztak meg, a választ nem tartja kielégítőnek, és a Monarchia azonnali hatállyal megszakítja a diplomáciai kapcsolatot Szerbiával. Ferenc József ugyanazon este kilenc óra után részleges mozgósítást rendelt el, amelyet néhány nappal később, július 31-én általános mozgósítás követett. Miután július 28-án, távirati úton megérkezett Szerbia számára a Monarchia hadüzenete, elkerülhetlenné vált az a fegyveres konfliktus, amely a 19. század utolsó harmadától egyfajta szellemként lebegett az európai diplomácia felett.⁹

A marosvásárhelyi huszárezred a fenti eseményekből alig érzékelt valamit, hiszen éppen a nyári bemutatók és versenyek időszaka tartott. A részleges mozgósításkor csupán a városi katonai ügyosztály adott ki hirdetményt arról, hogy a népfölkelők hadiszolgálat iránti kötelezettsége azon naptól fogva hatályos, és megkezdte a behívók kézbesítését. Július 28-án a helyi lapok rendkívüli kiadásaiból pedig a város lakói és a laktanyában lévő huszárok is értesülhettek arról, hogy kitört a háború.

Augusztus 8-tól azonban megkezdődött a katonai csapatok búcsúztatása és bevagonírozása. Az első két napon nagy ünnepek közepette a 62. gyalogezred és 22. honvéd gyalogezred tett esküt a város főterén, majd kilencedikén este a honvéd huszárokat is elbúcsúztatták. Ezen az eseményen Maczky Emil is részt vett, majd másnap a bevagonírozáson is.¹⁰ Már az első napokban elkezdte személyes naplóját írni, melyet néhány hónapon keresztül, szabadidejében, kisebb-nagyobb megszakításokkal rendszeresen vezetett. Ennek alapján tudható, hogy augusztus 10-én Debrecenen keresztül utazott az ezred I. osztálya (bevagonírozás Marosvásárhelyen) és II. osztálya (bevagonírozás Szamosújváron) a galíciai Lemberg városába. Az ifjú főhadnagy ekképpen írt naplójában erről a néhány napról: „Augusztus 10.: Utazás. Augusztus 11. Debreczenbe az állomásnál találkoztam drága kicsi menyasszonyommal. Augusztus 12. 12-én utazás, átkeltünk a határnál Siankinál [ma

9 A nagyhatalmi szövetségi rendszerek kialakulásáról és a célokról bővebben többek között: *Galántai József*: Az I. világháború. Bp. 2000. 11–78.; *Majoros István*: Nemzetközi kapcsolatok, 1789–1914. In: 19. századi egyetemes történelem, 1789–1914. Európa és az Európán kívüli országok. Szerk. Vadász Sándor. Bp. 2011. 49–73.; *Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc*: A régi Magyarország utolsó háborúja, 1914–1918. Bp. 2014. 9–42.; *Bihari Péter*: 1914. A nagy háború száz éve. Bp. 2014. 19–120. A Monarchia és Szerbia konfliktusáról, az ultimátum és a hadüzenet körülményeiről bővebben többek között: *Galántai J.*: Az I. világháború i. m. 79–144.; *Hajdu T. – Pollmann F.*: A régi Magyarország i. m. 43–60.; *Bihari P.*: 1914 i. m. 121–165.

10 *Kosztai István*: Huszártörténet. Csíkszereda 2008. 90–91.

Sianki, Lengyelország]. Augusztus 13. 13-án kivagonírozás Lembergben [ma Lviv, Львів, Ukrajna]. Lembergben át diadal út, a virágot szorják a legénységnek enivalot. D.e. 11. ellovagoltunk Камьонкára [1944 előtt Kamionka Strumilowa; ma Кам'янка-Бузка, Кам'янка-Бузька, Ukrajna], ott éjjelezés egy korbázbán aludtam.”¹¹

Habár a Monarchia csak Szerbiával került hadiállapotba július 28-án, a németekkel való szövetség miatt kétfrontos háborúra kellett készülnie. Ennek megfelelően előbb a 2., 5. és 6. hadsereget, továbbá a flotta egy részét és a dunai monitorokat mozgósították, majd szinte azonnal délre szállították. Az általános mozgósítást követően megkezdődött az 1., 3. és 4. hadsereg felvonulása is az északkeleti magyar határon túlra. A 9. honvéd huszárezred a frontra vezényléskor a kassai 5. honvéd huszárezreddel alkotta együtt a 24. honvéd lovasdandárt, amely a 11. honvéd lovashadosztályba tagozódott be. Az elvonuláskor Géczy Kálmán ezredes volt a marosvásárhelyi ezred parancsnoka, a tüzérszaksz-parancsnok Teőrös József, míg az utászszakasz-parancsnok Maczky Emil főhadnagyok voltak.

A következő napok feszült várakozással teltek. A közös német és osztrák-magyar hadműveleti terv arra épült, hogy amíg a német főerő nyugaton villámháborúval legyőzi Franciaországot, addig a Monarchia ide vezényelt egységei feltartóztatják a keletről (orosz-japán háború) fokozatosan felfejlődő orosz csapatokat. Csakhogy az oroszok a franciákkal kötött szövetségük értelmében még augusztus közepén támadást indítottak a Kelet-Poroszországban állomásozó német csapatok ellen, ezért az osztrák-magyar csapatoknak még a felvonulás teljes befejezése előtt támadást kellett indítaniuk északi irányba a Bug és Visztula között.¹² Jóny László ezredes, a 24. honvéd lovasdandár dandárparancsnoka augusztus 13-án este fél kilenc után a dandár tisztikarának eligazítást tartott, amely során a következő napok feladatait ismertette: „Hadvezetőségünk a dandárt a Brudermann lovassági tábornok parancsnoksága alatt álló 3. hadseregünkbe osztotta be azzal, hogy e hadsereg előtt a cs. és kir. 2. és 4. lovashadosztállyal vállvetve, felderítést végezzen. Ezek a lovas seregtestek zömükkel augusztus 15-én átlépik az orosz határt s a következő útirányokban nyomulnak elő: cs. és kir. 4. lovashadosztály: Dubno [ma Dubno, Дубно, Ukrajna], m. kir. 24. lovasdandár: Stojanow-Luck [ma Stojaniw, Стоянів, Ukrajna és Luck, Луцьк, Ukrajna], cs. és kir. 2. lovashadosztály: Wladimir Wolynski-Kowel [ma Wolodymyr-Wolynskyj, Володимир-Волинський, Ukrajna és Kovel, Ковель, Ukrajna]. Felderítendő terület a 4. lovashadosztálynak: Zalizce-Szepietowka [ma Zaliztsi, Залізці, Ukrajna és Sepetivka, Шепетівка, Ukrajna] és a Stry [sic! ma Stry (folyó), Стыр, Стыр, Ukrajna és Fehéroroszország] között, a 24. lovasdandárnak a Stry folyása és a Tartaków-Lokaczy-Stochod [ma Tartakiv, Тартаків, Ukrajna; Lokaczi, Локачі, Ukrajna; Stochid (folyó), Стохід, Ukrajna] vonal között, 2. lovashadosztálynak utóbbi vonal és a Bug folyó között. A lovas

¹¹ Maczky Emil, főhadnagy naplója. HIM HL II. C. 675.

¹² Hajdu T. – Pollmann F.: *A régi Magyarország* i. m. 95–97.

seregtettek minden alkalmat ragadjanak meg arra, hogy a szomszédos felde-
rítendő sávba is betekintsenek. Különösen vonatkozik ez a 24. lovasdandárra,
melynek Lokaczyn át Wladimir Wolynski és Ugrynow-Torgowicán [ma Ugryniv,
Uhryniv, Ukrajna és Torgovycya, Torhovytsya, Ukrajna] át Dubno irányában is
felderítést kell végeznie. A határt betörés ellen, a határ mentén összevont gya-
logzászlóaljok biztosítják. Ezek a lovasságnak a határ átlépésénél segítségére
lesznek, később pedig hátvédül szolgálnak. A 24. lovasdandár támogatására
augusztus 14-én este a 30./I. zászlóalj Radziechównál [ma Radehiv, Радехів,
Ukrajna] és Stojanownál gyülekezik”.¹³

A parancsnak megfelelően a 24. lovasdandár 15-én megkezdte az előre-
nyomulást Kamijonka Strumilowáról északra, Stojanow irányába. Ugyanezen
a napon átesett a tűzkeresztségen Maczky Emil és az ezred jelentős része,
hiszen a falu környéki nagy erdőségekben, amely az Orosz Birodalom és a
Monarchia közötti természetes határszakaszt jelentették, az orosz csapatok
nagy számban állomásoztak. Mivel az ellenséges csapatok a környék falvainak
egy részét felgyújtották, az összekötő hidakat és vasúti síneket megrongálták,
továbbá állandó fenyegetést jelentettek az előretolt honvédekre, délután az
a parancs érkezett, hogy meg kell támadni az orosz lovas és géppuskás ala-
kulatot, visszavonulásra kényszeríteni azokat, vagyis tehermentesíteni a kör-
nyéket és a határszakasz mindkét oldalát. A harcokról több személy visszaem-
lékezése is fennmaradt, hiszen az ezred tagjainak első fegyveres ütközetére
került sor. Maga Maczky rendkívül szűkszavúan ír naplójában: „Augusztus 15.
4h 20' ütközet menet Kamjonkáról Sztojanowra, ott pihenő, étkezés. Étkezés
közben riadó. Tarki irányában 1/2. század előre megy mint elővéd. Tarkit [ma
Torki, Lengyelország] az oroszok felgyújtották. 4. század, 3. század a 9. ezred-
től, 5-6. század az 5. ezredtől, erdőn át rajrohamot intéz. Mellőlem lövik le
Daday önkéntest, félszázadomból 12 halott 9 sebesült. 11 dragonyosok ellen
is rohamoztunk. Első összeütközés a kozákokkal. 5. ezred 5. századának fele
az én par[ancsnok]ságom alatt. Elfogtam 2 géppuskát. Orosz ulánusokat meg-
rohamoztunk, sok halott és sebesült. A tüzéreket is megvertük Stojanownál”.¹⁴
Szűkszavú és lényegre törő leírása annak az eseménynek, amely miatt az első
háborús kitüntetéseit, majd 1929-ben a vitézi címet megkapta Maczky Emil.

Ehrlich Géza 9. ezredbeli főhadnagy ekképpen emlékezett vissza ugyanezen
eseményre: „Az első srapnelek, mondhatom, kellemetlenek voltak, pedig alig
okoztak veszteséget, a puszkagolyók annál inkább. Ez volt az ezred tűzkereszt-
sége. Nekünk a lovasdandár géppuskás osztagon kívül, 1 zászlóalj gyalogságunk
volt csak. Tüzérségünk nem. A harc 3 órán át tartott. Golyózáporban álltunk az
erdő szegélyén. Füttyültek fejünk felett a golyók. Szerencsére embert nem talál-
tak, csak Pantz alezredes lovát, mely el is hullott. Közben a 9. ezred I. osztály
rohamra ment az ellenséges tüzérségre és géppuskákra, arcban. [...] Az orosz

13 A volt m. kir. kassai 5. honvéd-huszárezred története. Szerk. Görgey Miklós. 1868-tól
1918-ig. Bp. 1935. 45.

14 Maczky E.: Napló i. m.

tüzérek ágyúikat elhagyták, a fogatokat lelőtték, a mieink fogat hiányában az ágyúkat nem hozhatták el. Azonban a géppuskákat elvették az oroszoktól, s el is hozták. Ennél kitűnt Maczky Emil főhadnagy, ki maga 2 géppuskát foglalt el. Volt lovasroham is, de ennél a kozákok még a roham előtt visszafordultak. [...] Körülbelül fél 7 volt, este, amikor az ellenség Torki felé visszavonult.”¹⁵

Az osztrák–magyar haderő ekkor nemcsak a szerb fronton volt szorult helyzetben, hanem Galíciában is, így egy ilyen fontos siker felértékelődött. A *Pesti Hírlap* néhány héttel később hírt adott a Stojanow környéki eseményekről: „Érdekes hír érkezik Maczky Emil huszárfőhadnagyról. A főhadnagyról sokáig nem jött értesítés, most aztán édesapját, Maczky Emil országgyűlési képviselőt értesítették, hogy a fia él és nagyszerű hőstetteket visz véghez. Ő volt az, aki Lembergbe az első orosz zsákmányt vitte. Lemberg alatt (sic!) félszázad huszárral megsemmisített egy fontos küldetésben levő háromszázfőnyi kozákcsapatot, amelytől gépfegyvereket is zsákmányolt. Ezek a gépfegyverek kerültek első zsákmányként Lembergbe, ahol a közönség nagy lelkesedéssel fogadta a huszárokat s a lapok a főhadnagy arcképét és életleírását közölték. Maczky Emil hadseregparancsnoka dicsérettel tüntette ki, századparancsnokká léptették elő és külön kitüntetésre terjesztették fel a királyhoz”.¹⁶

A Stojanowi sikeres rohamnak jelentős utóélete volt. Nemcsak a hátszágban cikkeztek róla az újságok, hanem a katonai vezetés is elismerte a haditettet. Előbb a cs. és kir. hadsereg főparancsnoksága részesítette Maczkyt dicsérő elismerésben „az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásért”,¹⁷ majd, ahogy a fenti újságcikkben is említették, századparancsnokká léptették elő. Ráadásul a hadsereg főparancsnoksága további jelentéseket kért, hogy az esetleges későbbi kitüntetéseknel és előléptetéseknel figyelembe tudják venni. Zimmer Alajos, aki 1914 nyarán még az 5. huszárezred 2. osztályának parancsnoka volt, majd a szegedi 3. honvéd huszárezred alezredese lett, néhány hónappal később az alábbi leírást adta a lovasrohamról: „Augusztus hó 15-én dut. 5h 30'-kor Stojanovtól északnyugatra Czerkovlyce Cz. betűjétől [a jelentéshez mellékelte térképen jelzett Cz. betűk – FM] k.b. 1600x-re nyugatra, mint az 5. honvéd huszár ezred 2. osztály parancsnoka, a dandár parancsnokságtól azon parancsot vettem, hogy osztályom 5. és 6. századával az erdőn át támadjam meg az ellenséges tüzérséget és géppuska osztagot. [...] A két géppuskán átlovagolva „rajta rajta!” [a roham kezdetét jelentő vezényszó – FM] közben adtam az osztályomhoz beosztott Maczky főhadnagynak a parancsot, hogy a két géppuskát 10 huszárral birtokába vegye. A géppuskáknál két sebesületlen, magát halottnak tettető embert és a géppuska osztag parancsnokát találták. Utóbbit Maczky főhadnagy lőtte le. [...] A géppuskákat Maczky főhadnagy által átadva, valamint az ágyúkat mint első hadizsákmányt az est folyamán oda érkező gyalogság

15 Ehrlich Géza, főhadnagy naplója. HIM HL II. C. 675. További visszaemlékezéseket közöl: *Kosztai I.: Huszártörténet* i. m. 96–104.

16 *Pesti Hírlap*, 1914. október 23. 11.

17 *Rendeleti Közlöny*, 41. évf. 65. sz. 17458/eln.

Stojanovba szállította. Az ellenséges különítmény megsemmisült, parancsnokuk egy alezredes elesett, egy másik törzstiszt sebesülten foglyul esett. Saját veszteség k. b. 10% volt”.¹⁸

A stojanowi siker értékét a visszaemlékezések alapján három tényező együttesen nagyította fel: 1. ez volt a hadosztály első katonai bevetése a háborúban, a honvédek itt ismerkedtek meg a háború és a harcok nehézségeivel; 2. először találták szembe magukat az ellenséges orosz erőkkel, akiket néhány óra alatt megverték és visszavonulásra kényszerítettek, valamint először ejtett a háború során a magyar haderő hadifoglyokat és szereztek hadzsisákmányt; 3. a galíciai-orosz hadszíntéren kevés sikerben volt része később a magyar katonáknak.

A csata után a magyar csapatok visszavonultak Radziechówig, a lembergi utánpótlás tüzérséggel való egyesülésére kijelölt táborhelyig. Itt Maczky Emil átvette a 3. század parancsnokságát. Időközben a Rudolf Ritter von Brudermann lovassági tábornok vezette osztrák–magyar 3. hadsereg azt a parancsot kapta, hogy a még mindig csak felfejlődő jobb szárnyra nehezedő orosz nyomást enyhítsék, és tehermentesítő támadást indítsanak.¹⁹ Ennek megfelelően a 24. dandár a következő napon újra azt kapta feladatul, hogy végezzenek felderítő munkát a hadsereg előtt, hogy milyen nagyságú és erejű orosz haderő vonul fel Luck felől. 16-án megkezdődött az előrenyomulás Gorochowon [ma Horohiv, Горохів, Ukrajna] át Sklinre [ma Sklin, Шклин, Ukrajna]. Itt azonban több forrásból is hírek érkeztek arról, hogy a Luck–Zloczów vonal felől nagyon nagy számú ellenséges sereg (főként az orosz 3. hadsereg) nyomul előre, amely elől Gorochow–Stojanow–Radziechow útvonalon keresztül Kamionkára vonult vissza a dandár, ahol kétszer is visszavonulásra kényszerítettek egy-egy kisebb orosz felderítő csapatot.

A stojanowi rohamot követő hetek-hónapok rendkívül megterhelték a katonák egészségét, felszerelését és a lelkiállapotukat is. Maczky Emil e napokban született naplóbejegyzései elég jól érzékeltetik azokat a nehézségeket, amelyekkel szembesülniük kellett a honvédeknek: „Augusztus 18.: [...] Éjjel ½ 2 kezd az eső, nagyon hideg van, állandóan táborozunk. Augusztus 19.: [...] Borzasztó hideg az eső szakad. Augusztus 20.: [...] Borzasztó a hideg, étlen, szomjan. Augusztus 21.: [...] Borzasztó hideg, nagyon beteg lettem éjjel, hánytam nagyon fáj a gyomrom. Augusztus 22. Nagyon beteg voltam, gyomor mérgezésem volt. Az orvos mérget rendelt. [...] Augusztus 25.: Most d.u. 4 óra van és még 23-án estétől mindig nem ettünk semmit, szédelgünk az éhségtől. Szeptember 6.: Az ember már kezd nagyon kis igényű lenni. Boldog, ha csizmáját lehuzhatja, levetkezésről nem is szolok. No ha még fedél alá kerül az ünnep. Mosakodás az 10 naponként legfeljebb egyszer, étkezéssel szintén így van az ember. Hushoz még csak hozzájutunk, főzeléket – már egy hónapja itt vagyunk – kétszer ettünk.

18 HIM HL VII. 243. 28855.

19 A 3. hadsereg hadrendjét alkották ekkor: 30. és 31. lembergi, 3. linzi, 8. bozeni, 44. innsbrucki Landwehr, 41. budapesti (honvéd) és 23. szegedi (honvéd) gyaloghadosztályok, valamint a 4. lembergi, a 2. pozsonyi és a 11. debreceni (honvéd) lovashadosztályok.

Tésztát már csak hírből ismerjük. [...] Szeptember 12.: Amit most írok ezt fájó szívvel, elszomorodottan és depresszáltan írom. Ez a visszavonulás, menekülés is pánikszerű dolog volt, nemcsak részünkről, de az összes csapatok – vonatok torlódása, gyalogság fegyvert, tüzérség löszert elhánnyva fut vissza, menekültek /:civiliek:/ sírva, jajgatva futnak. Ez borzasztó látvány. Az eső szakad, borult szeles idő van. [...] Szeptember 20.: Nálunk nagy a nyomor, az egész hadosztály máris tönkre van téve. Lovaknak nagy része, századonként 45-50 úgy fel van törve, hogy már alig képes jönni, a gyengeségtől egymás után dőlnek ki. Az uton amerre megy az ember 50-100 drb. döglött lovat lát az uton. A legénység ruházata már rongyos, fegyverzete rossz. Tisztek ruhái – tekintettel, hogy a málha vonaton voltak és ezt az oroszok széjjel lőtték – elvesztek úgy, hogy a ruháinkat falvakban és városokban szerezzük be. A hasfájásom dühöng, én is a vérhastól félek. Már 10 napja borzasztó hasfájásom van. [...] Ha az oroszoknál 10 ember elesik, pótolják 30 [emberrel – FM]. Nálunk semmi pótlás nem jön. Pihenőt nem kapunk egy napot sem, vasalásunk már hihetetlen rossz. Élmezésünk rossz, sokszor éhezünk. Egészségügyi ellátásunk gyalázatos rossz, itt meghalhat az ember, mert ha meg is sebesül segítség nem jön, csak későre. Táborigi posta nem működik. Október 22.: Egész éjjel egy karabélyos huszár állt őrséget a lakásom előtt, mert a lakosság itt is ruszofil érzelmű és attól kellett tartanom, hogy vagy megölnek vagy lelőnek. [...] November 1.: Mindenszentek napja. Vasárnap. Hideg, szeles, borult idő, az ágyú, gépfegyver és a fegyverek szólnak. Tegnap egész nap harcban álltunk, már 12 napja szakadatlan harcolunk, lovaink tönkre vannak menve, mi elfáradva elkeseredve, agyonfázva. Szomorú temetés volt az éjjel, szegény Várady Danit temették. Csapataink kifáradva, itt is a magyarság harcol az egész vonalon. Eddig megsegítettél drága jó Istenem, segíts meg, légy velem és velünk, hogy győzedelmesen és egészségesen lássuk meg a mi drága hozzánk tartozóit...”.²⁰

Maczky Emil ezen néhány hétre vonatkozó naplóbejegyzései jól érzékeltetik azt a hangulatváltozást, amely a katonák (és a hátország) lelkében történt. Míg nyáron a hadüzenetkor általános eufória volt a jellemző, ez hamar megváltozott, mikor a hadvezetés belekezdett az oroszok elleni hadműveletek végrehajtásába. Ekkor már több hónapja a keleti, galíciai fronton voltak a katonák, összeütközésre nagyon kevés alkalommal került sor, folyamatosak voltak az előrenyomulások, majd pánikszerű visszavonulások és menekülések. Hiába kezdtek augusztus 23-án megelőző támadást az osztrák–magyar 1. és 4. hadseregek a Visztula és a Bug folyók között, hamar kiderült, hogy az orosz 4. és 5. hadsereg felkészülten várta az ellenséges hadműveleteket. Miközben itt heves harcokra, jelentős veszteségekre (mindkét oldalon) és hullámzó előrenyomulásokra-visszavonulásokra került sor, addig a jobb szárnyon a 3. hadsereg (közte a 9. huszárezred katonái is) és a balkáni átcsoportosítások révén felvonuló 2. hadsereg Lemberg-nél kétszer is (augusztus 30-án és szeptember 6–11. között) súlyos vereséget szenvedett a jelentős túlerőben lévő orosz csapatoktól. Ezt

²⁰ Válogatás és kiemelés innen: *Maczky E.: Napló i. m.*

követően a Monarchia hadvezetése úgy döntött, hogy a keleti és középső galíciái területeket kiüríti, és a Dunajec folyónál koncentrálna a haderejét.²¹

A 11. honvéd lovashadosztály, benne a Maczky Emil vezette század már néhány nappal korábban megkezdte a visszavonulást, így sem a lemergi összecsapásokban, sem később a Przemysl környéki pánikszerű menekülésben (amikor az előrenyomuló orosz csapatok körülzárták az erődrendszert) nem vettek részt. Koszta István a 9. honvéd huszárezredről szóló monográfiájában az ezrednaplók és személyes visszaemlékezések alapján így ismerteti a lovashadosztály harci útját az 1914. augusztusi–szeptemberi időszakból: „1914. augusztus: 15 – Stojanow, 24 – Kamionka Strumilowa. Szeptember: (a 3. és 4. hds közötti részben harcol folyamatosan visszahúzódva Jankowáig [ma Lengyelország]) 9 – Kornie [ma Lengyelország], 10 – Hrebenne magaslatok [ma Lengyelország], 11 – Potylicztói magaslatok [ma Lengyelország], 25 – Lubla (3. ezred) [ma Lengyelország].”²²

A visszavonuló katonák pontosan tudták, hogy nagyot fordultak a hadi viszonyok a fronton. Miközben augusztusban folyamatos volt a felfejlődés Galíciában, és onnan a határon túli orosz területekre, a stojanowi győzelem után előbb megakadás, majd folyamatos – hol szervezett, hol pánikszerű – visszavonulás következett. Ez lélekben is megtörte a katonákat, akiknek egyetlen örömforrása a tábori postához kötődött. Maczky Emil naplóját vizsgálva jól érzékelhető, hogy alapvetően pozitív és optimista bejegyzések születtek azokon a napokon, amikor levelet kapott. Leggyakoribb levelezőpartnere menyasszonya „Böske”²³ volt, de néhányszor írt édesapjának és bátyjainak is.²⁴ Mivel azonban a nehézségek fokozódásával a tábori posta is akadozott, így ez is tovább rontotta az általános közhangulatot. A beszélgetések témája egyre inkább az volt, hogy mikor és hogyan érhet véget a háború. A fronton lévő katonák tisztában voltak a fordulattal, és a kezdeti optimizmust egyre inkább elégedetlenség és aggodalom váltotta fel. Ehrlich Géza főhadnagy szeptember 14-i naplóbejegyzése ez utóbbit támasztja alá: „Innen a helyzet kilátástalannak látszik. Szegény Magyarország csak megmenekülné! Annyira vagyunk, hogy Erdélyben és a Felvidéken lévő honfitársainkért is kell aggódnunk. Agyon kellene azt vágni, aki ebbe az igen kétes háborúba minket belelovalt.”²⁵

Ezt követően egy rövid hadműveleti szünet következett, amely során mindkét fél összevonhatta haderejét, és rendszerezte állásait. Az első szakasz

21 *Hajdu T. – Pollmann F.: A régi Magyarország i. m. 96–97.*

22 *Koszta I.: Huszártörténet i. m. 446.*

23 Ifj. Maczky Emil 1914 júliusában a Szilágy vármegyei Ákoson eljegyezte a környék legvagyonosabb földbirtokosának, Pálinkás Endrének a lányát, Erzsébetet. *Pesti Hírlap*, 1914. július 17. 15.

24 „Szeptember 17.: [...] Aranyos Böskémtől egy levelet és egy lev. lapot kaptam. Október 3.: D.u. 2 h. érkezik az én egyetlen kicsi galambomtól: sapkát /: jó télit /: és egy rózsafűzért, az ő fényképét is elküldte, azonkívül több levelet is kaptam. [...] Nagyon, nagyon örültem mindezeknek.” Kiemelés innen: *Maczky E.: Napló i. m.*

25 *Ehrlich G.: Napló i. m.*

mérlege nem volt túl fényes: a Monarchia veszteségei meghaladták a 300 000 főt, a bal szárny a Dunajec alsó folyásáig, míg a jobb szárny – a 11. lovashadosztállal sorában – a Kárpátokig vonult vissza, miközben Bukovina és Galícia nagy része orosz megszállás alatt állt, és a térség stratégiai szempontból kulcsfontosságú Przemysl-környéki erődrendszerét is ostromzár alatt tartották.²⁶

Mind a Monarchia, mind a német vezérkar számára nyilvánvaló volt, hogy az orosz haderő mozgósítása és felvonulása a Visztula középszakaszához (a mai Varsó északi és déli övezete) teljesen megtörténik, így egy várható totális offenzívával már nemcsak peremterületeket veszélyeztetnének, hanem a két ország belső területeit is. A német és osztrák–magyar hadvezetés ezért szeptember végén egy összehangolt, megelőző támadást indított, melynek célja az orosz főerők lefoglalása és az ellenséges offenzíva megakadályozása volt. A kezdeti sikereket azonban az orosz túlerő megtörte, és a kiindulási pontba kellett visszavonulniuk a támadóknak. A novemberi harcok szintén váltakozó sikerekkel folytak, előrenyomulás és visszavonulás hullámozása volt az egész frontszakaszon általánosságban jellemző. A Monarchia hadereje csak nagy nehézségek árán – többek között a limanowai győzelemmel – tudta december közepére visszaszorítani az orosz csapatokat a Dunajec folyó mögé.²⁷

Maczky Emil utolsó bejegyzése 1914. november 6-án született. Úgy tűnik, hogy később nem vezette már naplóját, hiszen ennek sem a Hadtörténelmi Levéltárban, sem más közgyűjteményben, sem pedig a családban nincsen nyoma. Ennek oka vélhetően az volt, hogy egészségügyi problémái (1. egyre súlyosbodó hasgörcsök, amelyek már augusztus vége óta fennálltak és egyre inkább jelentkeztek a vérhas tünetei, 2. a novemberi napokban egyre gyakrabban írt krónikus köhögésről és múlni nem akaró megfázásról) miatt november 10-én beteget jelentett, elhagyta a frontot és ezredét. A következő hetekről-hónapokról semmilyen forrás nem áll eddig rendelkezésemre, még az ezred iratanyagában sincsen információ arra vonatkozóan, hogy Maczky Emil hol kezelte magát, és mikor tért vissza pontosan a frontra. Egy 1918-as kitüntetési javaslatból²⁸ arra lehet következtetni, hogy 1915 januárjában csatlakozott a hadosztályhoz, amely ekkor a Gładyszów-Kwiatoń [ma Lengyelország] vonalon, tehát a Monarchia határain belül helyezkedett el. Ezt a visszatérési időpontot támasztja alá az is, hogy az év tavaszán már aktívan részt vett Maczky a harcokban, az ottani helytállásáért újabb kitüntetést kapott.

A limanowai siker után megmerevedtek az állások, a német és osztrák–magyar csapatoknak sikerült megállítaniuk az előrenyomuló orosz sereget. Habár fegyvernagyvásra decemberben és januárban nem került sor,²⁹ mindkét

26 Galántai J.: Az I. világháború i. m. 204–206.

27 Hajdu T. – Pollmann F.: A régi Magyarország i. m. 98–100.

28 HIM HL VII. 243. 28855.

29 A 11. lovashadosztály harci útja 1914. novemberben és decemberben, amíg Maczky Emil egészségügyi okok miatt távol volt: (9-ig Krakkó északi előteréig hátrál), 26 – december 2.: Dombra [ma Dobra, Lengyelország], 5–6.: Trzetrzewina

fél a következő lépésen, az erőviszonyok és egyensúly kimozdításán dolgozott. A Monarchia vezetése egy olyan hadművelet végrehajtását tervezte, amelylyel elérhetővé vált volna a front keletre tolása és a seregek kiszabadítása a Kárpátok közé szorultságból. A január 23-án kezdődő támadás, melynek végső célja Przemysl felszabadítása volt, a rendkívüli időjárási körülmények (jeges utak, méteres hótakaró, olvadás közben és után áthatolhatatlan sártengerek) miatt óriási anyagi és emberveszteséget szenvedett az osztrák–magyar haderő. Ráadásul közben az orosz csapatok sem csak a védekezésre fókuszáltak, hanem igyekeztek előrenyomulva minél inkább a Monarchia belső területei felé eltolni a frontot. Az osztrák–magyar hadvezetés a sikertelen támadási kísérlet után már a front összeomlásától tartott, de sem a január-februári, sem pedig márciusi szakasz nem váltotta be ezen félelemeket. Teljesen nyilvánvalóvá vált viszont, hogy önerőből nem tud kitörni a Kárpátokhoz szorított harcállásából a Monarchia hadereje.³⁰

A februári katonai akciókról Maczky Emil kitüntetése miatt részletesebben is szólni kell. A hadosztály február elején kapott harci feladatot, a 45. gyaloghadosztály egyes alakulataival támadást kellett végrehajtaniuk a Banicán [ma Lengyelország] és környékén állomásozó csapatok ellen, nehogy azokat kivonják, és más frontszakaszra irányítsák. Mivel elsőre nem sikerült visszavonulásra kényszeríteni az oroszokat, így február 15. és 23. között újabb támadás indult. Ekkor már sikerült az arcvonalat kicsit előrébb tolni. Ezen hullámozó előrenyomulás-visszavonulás-előrenyomulásban tüntette ki magát újfent Maczky. 1915-ben kelt német nyelvű kitüntetési javaslata így írja le „az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartását”: „[Maczky Emil] az 1915. február 17-i ütközetben, amely a Wirchne erdőben található 623. számú magaslatért, elképzelhetetlenül nehéz körülmények között zajlott, kitűnt magabiztos, határozott és kezdeményező viselkedése révén. Január 10. óta másodsor került a harctér első vonalába”.³¹ Emiatt június 17-én a legfelsőbb dicsérő elismerést (Signum Laudis) kapta meg ismét Maczky, amit a hátszág jelentősebb újságjai a katonai rovatban le is közöltek.³²

A két sikertelen osztrák–magyar akciót látva a német hadvezetés nagyobb volumenű tehermentesítő akciót tervezett. Ennek megfelelően az itt állomásozó hadseregek segítségére nyolc német hadosztályt állítottak fel. Az oroszok délen,

[ma Trzetrzewina, Lengyelország], 8–12.: Limanowa, Lapanowa [ma Limanowa és Łapanów, Lengyelország], 17.: Zaklicin (a 3. hds. és a 4. hds. közötti összeköttetést biztosítja) [ma Zaklycin, Lengyelország], 26.: Horklowa, Wojtowa [ma Harklowa és Wójtowa, Lengyelország]. *Kosztka I.: Huszártörténet i. m. 446.*

30 *Hajdu T. – Pollmann F.: A régi Magyarország i. m. 129–131.*

31 Az eredeti szöveg: „*Er hat sich im Gefechte am 17./II. 1915 um die Cote 623 s.ö. Wirchne unter den denkbarst ungünstigsten Verhältnissen durch sein schneidiges, entschlossenes und initiatives Handeln ausgezeichnet. Von 1/10 ist zweimal im Felde in erster Linie.*” HIM HL VII. 243. 2353.

32 *Rendeleti Közlöny*, 42. évf. 58. sz. 7653/eln.; *Egri Ujság*, 1915. június 24. 3.; *Budapesti Hírlap*, 1915. június 18. 9.; *Pesti Hírlap*, 1915. június 18. 16.

a bukovinai területekről számítottak támadásra, ehelyett a központi hatalmak ettől északnyugatra, Gorlice [ma Lengyelország] falunál indították meg május 2-án az offenzívát. Az áttörés rendkívül sikeres volt, már másnap legalább 15-20 kilométeres mélységben nyomultak be a támadó alakulatok, folyamatosan verték vissza az orosz csapatokat, akik semmiféle ellenállást nem tudtak kifejtetni, így előbb június 3-4-én Przemyslt, majd június 22-én Lemberget, július 30-án Lublint, augusztus 26-án pedig Breszt-Litovszk városát szabadították fel. Ez a hadjárat volt a háború alatti legnagyobb katonai sikere a központi hatalmaknak Oroszország ellen, de a háború egészét tekintve nem volt katonai szempontból döntő jelentőségű. Habár Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia helyzete jelentősen javult a keleti fronton, hiszen kiszabadultak a beszorítottágból, mégsem tudták a frontot felszámolni és seregeik lefoglaltságát megszüntetni.³³

A 11. hadosztály, benne a Borbély-Maczkó Emil³⁴ vezette lovasszáhad ekkor komolyabb fegyveres összecsapásban nem vett részt, Ha tényleges frontszolgálathoz kapcsolódó parancsot kaptak, akkor is elsősorban az üldözés és a visszatarthatóság megakadályozása volt a feladatuk. Az ezredparancsok és mások jelentései alapján összeállított vázlatos harci út 1915 tavaszától: április végéig a Gribowtól Uscie Ruslieig (sic!) [ma Grybów és Uście Ruskie, Lengyelország] terjedő területen több, kisebb ütközetben vesz részt, majd a 11. hds. kötelékében harcol tovább. Május 7.: Olesznica, Dabrowa [ma Oleszyce és Dąbrowa, Lengyelország]; 10: Starawies. Június (a Búg-hadsereg kötelékében, a Búg bal partján tör előre) 21.: Zolkiew [ma Żółkiew, Lengyelország], 24.: Turynka [ma Turynka, Туринка, Ukrajna], 27.: Zeldec patak, Kupiczwala [ma Kupychwolya, Купичволя, Ukrajna]. Július 5.: Obydow [ma Obydiv, Обидів, Ukrajna], 7.: Krulow, 25–31.: Huczna-torkolat. Augusztus 3–4.: Uchnka, 5–18.: Matze, Dubienka [ma Matze és Dubienka, Lengyelország], 20.: Choroslow, 24.: Mizowo, 29.: Bielszk. Szeptember (a 4. hds. szárnyán tör előre) 5.: Niewicz, 6.: Bielin (3.ezred), 6–7.: Wietly, 8.: Mukoszyn, 13.: Krymno [ma Krymne, Кримне, Ukrajna], 15–17.: Derewek [ma Derevok, Деревок, Ukrajna]. Október 9.: Kuhocka Wola, 20–24.: Wolka, Galuzijskaja, 21.: átlépi a Stochodot, 27.: Wolka Galuzijskaja. November 4-től Galuziától keletre állásba megy.³⁵

Az 1916-os háborús év viszonylagos nyugalommal kezdődött a keleti fronton, inkább a Monarchia állásaitól északra, zömében belorusz területen volt nagyobb összecsapás tavasszal a német és orosz csapatok között. Mivel az osztrák–magyar alakulatok hosszú hetek óta csak kisebb összeütközésekig

33 Galántai J.: Az I. világháború i. m. 250–253., Hajdu T. – Pollmann F.: A régi Magyarország i. m. 132–135., Bihari P.: 1914 i. m. 247–249.

34 A korábban már részletezett névváltoztatás 1915 közepén, a Belügyminisztérium 146641/1915. VI. a. e tárgyban kelt rendeletével realizálódott, melyet a keresztlési anyakönyvben az egri főszentszék 1916. évi január hó 24-én 329. sz. alatt kelt határozata alapján, 1916. január 27-én is rögzítésre került. Innentől kezdve az érintett Borbély-Maczkó Emil formában használja tovább nevét, így a tanulmány későbbi részében én is ezt az írásmódot követem.

35 Koszta I.: Huszártörténet i. m. 447.

hagyták el a nagyjából 1915 végén elfoglalt állásaikat, végre lehetett hajtani a lovas csapattestek esetében egy nagyobb volumenű átszervezést. Ezt két ok tette szükségessé: 1. a lóállomány jelentősen megfogyatkozott, 2. a front megmerevedésével kialakult állásharcok nem jelentettek a huszárok számára előnyös harcászati módot, a gyalogságot sokkal jobban lehetett ilyen körülmények között alkalmazni. Ennek megfelelően 600 főre csökkentették a lovasezredek létszámát, melyet 4-4 századra osztottak fel. A ló nélkül maradt huszárokat ezredenként külön alosztályba osztották, és szükség esetén hadosztályonként egy gyalog lövészosztályt alakíthattak belőle.³⁶

Bár az antant hatalmak úgy tervezték, hogy nyár elején egy összehangolt offenzívát indítanak mindhárom frontszakaszon (angol-francia: Somme, olasz: Isonzó, orosz: a mai Vilnius környékén), de a Monarchia májusi dél-tiroli támadása miatt az olasz hadvezetés sürgette az oroszokat a keleti offenzíva megindítása miatt. Alekszej Bruszilov orosz főparancsnok jól felmérte a helyzetet, hogy az eredeti támadó hadművelet túlságosan kockázatos lett volna, hiszen a német csapatok még nem voltak lekötve nyugaton, viszont a frontvonal délebbi részén állomásozó osztrák–magyar csapatok meggyengültek az olasz front kialakulásával. Az orosz csapatok június 4-én reggel heves tüzérségi tűzzel indították meg az offenzívát, majd rövid idő alatt két szakaszon – Luck városánál és a román határ közelében fekvő bukovinai területeken – is áttörték a frontot. Az összeomlás lehetősége miatt a Monarchia vezérkara a dél-tiroli offenzívát leállította, és átirányította a hadosztályokat északkeletre. Emellett nagyszámú német hadosztályok is átcsoportosításra kerültek, így augusztus közepére sikerült megállítani az orosz előrenyomulást. A szakirodalom a Bruszilov-offenzívát és annak megállítását tartja a Monarchia és Oroszország utolsó nagyobb katonai erőfeszítésének a keleti fronton. Az orosz offenzíva után szeptemberre merevedtek meg az állások, a teljes szakaszt figyelembe véve kb. 60–120 kilométeres áttöréssel.³⁷

A 11. lovashadosztály számára az áttörés kapcsán a július elejei, Galuzia [ma Haluziya, Галызія, Ukrajna] melletti összecsapás volt a legjelentősebb esemény. Negyedikén hajnalban – a Bruszilov-hadműveletben általános taktika szerint – heves tüzérségi tűzzel támadt az ellenség. A nap folyamán az 5. és 9. huszárezred tábori őrsének nagy részét megsemmisítették, s bár többször is eredményesen törtek be a fő védelmi vonalba, innen végül sikerült kiszorítani az orosz csapatokat. A következő napon is hasonló események zajlottak a hadosztály arcvonalán. Ettől délre azonban július 6-án délutánra az oroszok áttörték a frontot, és északi irányba kanyarodva bekerítették és oldalba/hátbatámadták az 5. ezred csapatait. A Borbély-Maczký Emil vezette lovasszázad, amely a 9. huszárezred többi alakulatával együtt tartani tudta a fő védvonalat, a bekerítő hadművelet hatására, súlyos veszteségek árán visszavonult a Stochod folyó

36 Koszta I.: Huszártörténet i. m. 221.

37 Hajdu T. – Pollmann F.: A régi Magyarország i. m. 218–223., Galántai J.: Az I. világháború i. m. 291–293.

mögé. Július 10-én a hadosztály megmaradt csapatait német alakulatok váltották fel, Borbély-Maczkýkat pedig hazavezényelték Erdélybe, Szászrégen térségébe. A teljes lovashadosztályt tekintve nagyon jelentős veszteség érte a személyi állományt a galuziai tragédia során: 27 halott, 164 sebesült, 3056 eltűnt. Ha csak a 9. honvéd huszárezredet nézzük, amely még az utolsó pillanatban el tudta kerülni a bekerítést és fogságba esést, jelentős veszteséget jegyezhetünk fel, kiváltképpen a tisztek (századparancsnokok és osztályparancsnokok) viszonylatában. Így amikor Szászrégen térségében újjáalakították a huszárezredeket, majd a hadosztályt, új tisztekre volt szükség. Ezen új szervezeti és személyi keretek kialakításakor léptették elő Borbély-Maczký Emilt, 1916. augusztus 1-jével századossá.³⁸ Igazságtalan lenne azt állítani, hogy pusztán a kialakult válságos körülménynek (értsd: tiszthiánynak) köszönhette Borbély-Maczký az előlépését, hiszen egy többszörösen kitüntetett, közel másfél éve a fronton harcoló, utászszakaszt és lovasszázadot is többször eredményesen vezető főhadnagy volt, aki felettesei (mind a Monarchia vezérkara, mind pedig a német parancsnokok és főparancsnok) elismerését is többször kivívta.³⁹

A frontról történő kivonás után a hadosztály a Marosvásárhely – Szászrégen közötti körletben volt elszállásolva. Az itt töltött hetekben orvosi vizsgálatokon, különféle katonai és polgári foglalkozásokon, valamint napi rendszerességű gyakorlatokon kellett részt venniük a katonáknak. A tisztek (köztük az újdonsült százados, Borbély-Maczký Emil) különféle kiképző tanfolyamokat tartottak, aktívan részt vettek az újoncozásban és a helyi reprezentatív eseményeken.

A pihenő időszak azonban nem tartott sokáig. Románia – az antanttal folytatott több hónapos folyamatos tárgyalás és egyezkedés után – augusztus 27-én hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, és még aznap éjjel megszállták a határmenti átkelőket. Ekkor az újjászervezett 11. lovashadosztály, az új 1. osztrák–magyar hadsereg tartalékeként azt a parancsot kapta, hogy a kialakuló arcvonalon a Máramaros és Dél-Bukovina határán lévő védelmi körletet szállja meg, és végezzen felderítést.⁴⁰

Kezdetben a román túlerő miatt az osztrák–magyar csapatok az előrenyomulás lassítását tudták csak teljesíteni, miközben fokozatosan vonták egyre hátrébb az állásokat. Szeptemberre azonban befejeződött a szövetséges erők átszállítása Erdélybe, így egy komoly haderő állt a román csapatokkal szemben. Az ellentámadás egészen jól sikerült, a folyamatosan meghátráló és menekülő román csapatokat többször is megverték a Monarchia és Németország csapatai (Nagyszeben, Petrozsény, Brassó), és nem egészen két hónap alatt teljesen kiűzték a benyomuló románokat Erdély teljes területéről.⁴¹

Borbély-Maczký Emil a románok elleni ütközetekben is az első frontban volt kénytelen harcolni, ráadásul a nyár végétől nem a korábbi lovasszázadát kel-

38 Rendeleti Közlöny, 43. évf. 102. sz. 15615/el.

39 *Kosztai I.*: Huszártörténet i. m. 230–255.

40 Uo. 263–264.

41 *Hajdu T. – Pollmann F.*: A régi Magyarország i. m. 223–230.

lett irányítania, hanem az I. számú géppuskás alakulat parancsnoka lett.⁴² Az egyik tüzérségi hadművelet során – október 17-én – a 2. honvéd huszárezredre kifejített orosz-román nyomást kellett enyhítenie, amikor a Mt. Rusului 1546 sz. magassági pontja felé átkaroló támadást indított, amivel a kétoldali tüzérségi tűz közepette megfutamodásra kényszerítette az ellenséges alakulatokat. Két nappal később ismét kitűnt Borbély-Maczky, cselekedetét így rögzíti Naményi Koncz István százados, a 9. huszárezred I. félezredének parancsnoka: „E kedvező pillanatban szólaltak meg a géppuskáink, melyeket Maczky százados, egyik puskától a másikig szaladva irányított. [...] Maczky százados úr a második roham alkalmával az egyik lelőtt irányzójának géppuskáját átveszi, és azt maga szolgálja ki”.⁴³

Mindkét alkalom felkeltette a magasabb katonai vezetés figyelmét is, így több leírást is bekértek Borbély-Maczky Emil frontszolgálatáról. Végül 1917. február 8-án – az 1914. augusztusi stojanowi és az 1916. októberi Mt. Rusului melletti események miatt – az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismeréséül a hadidíszítményes 3. osztályú katonai érdemkereszttel tüntették ki.⁴⁴ Közben a románok visszaverése után a 11. lovashadosztályt 1916 végén fokozatosan vonták egyre hátrébb Bukovinában Jakobeni-Kirlibaba [ma Iacobeni és Cârlibaba, Románia] vonalig, ezzel is fenyegetést jelentve az orosz alakulatokra.

1917 nyaráig az orosz és román fronton viszonylagos nyugalom volt. Az Orosz Birodalomban februárra súlyos belpolitikai válság alakult ki, amely forradalmi helyzet kihatott a frontokra is. Az antant által egyre sürgetőbben kért offenzíva megindítása csak a már korábban eredményes Bruszilov lovassági tábornok előkészítő munkájának és Alekszandr Fjodorovics Kerenszkij, az új hadügyminiszter háttérmunkájának köszönhetően realizálódott a nyár elejére. Június-július fordulóján a már korábban is alkalmazott taktika nyomán többnapos tüzérségi előkészítés kezdődött, ezután indult az ún. Kerenszkij-offenzíva, amelynek több célja is volt: egyfelől megfelelő számú német csapatot kellett lekötni azért, hogy nyugaton is sikeres támadás indulhasson Németország ellen, másfelől pedig a remélt területszerzések – Lemberg és Drohobycz [ma Drohobics, Дрогобич, Ukrajna] elfoglalása – révén lehetőség nyílhatott volna a Monarchia csapatainak teljes szétzúzására, vagyis a front összeomlására.

A frontszakasz északi, a német Súdarmee által ellenőrzött szakaszán sikertelen volt a tüzérségi támadást követő többszöri gyalogroham, így néhány nappal később az orosz felsőbb vezetés úgy döntött, hogy délebbre, az osztrák-magyar 3. hadsereg állásainál próbálják meg az áttörést. Bár június közepére sikerült Kalusz [ma Kalus, Калуш, Ukrajna] környékén átszakítani a frontot, de a központi hatalmak ellentámadása nyomán a teljes orosz haderő visszavonult,

42 HIM HL II. C. 675. 5. 1319/1917.

43 *Kosztai I.*: Huszártörténet i. m. 271–273.

44 A stojanowi csatáról és a Mt. Rusului melletti ütközetről készült friss jelentések, amelyek a felterjesztés és a kitüntetési javaslat indoklásához íródtak: HIM HL VII. 243. 15216. A kitüntetés közzététele: Rendeleti Közlöny, 44. évf. 20. sz. 1889/eln.

így a Monarchia és Németország fennhatósága alá került újra Kelet-Galícia és Bukovina. Az orosz haderő összeomlott, a belpolitikai válság és a katonai vezetésben uralkodó káosz miatt újabb hadműveletek kidolgozására és aktív harci eseményekre már nem került sor. Az orosz front az 1918. március 3-án aláírt breszt-litovszki békeszerződéssel megszűnt.⁴⁵

Hasonló folyamatok zajlottak a keleti front másik, délebbi szakaszán is. Az 1916-os nagy nekirugaszkodás után, 1917 elejére a román hadsereg csak az oroszok segítségének köszönhetően volt képes folytatni a háborút. Mivel a román front a korábbi keleti front meghosszabbításának tekinthető, így folyamatos kölcsönhatás volt a szakasz északi és déli része között. Ez 1917-ben azt jelentette, hogy az orosz forradalom nem csak a galíciai területeken érezte hatását, hanem a román területeken is. Az ellenséges csapatoknál kialakult zavarodottságot kihasználva a Monarchia hadvezetése az erdélyi arcvonalon arra törekedett, hogy az általános helyzetet és az állásokat javítsa. Az osztrák-magyar 1. hadsereg ennek megfelelően 1917. március 9-én sikeres támadást hajtott végre a Magyaros–Lápos–Sövényes magaslatsor megszerzéséért.

A nyári Kerenszkij-offenzíva közben, az erdélyi arcvonalra nehezedő nyomás csökkenésével és az antant anyagi és technikai támogatásának köszönhetően a román hadsereg ismét ütőképes erővé fejlődött. Júliusban több szakaszon is támadást indítottak a román csapatok, melyek kezdetben sikeresnek bizonyultak az erőfölény miatt, viszont az orosz fél kiszállásával és a keleti front északi arcvonalának megszűnésével Románia nehéz helyzetbe került 1917–1918 fordulójára. 1918 tavaszára az orosz támogatás nélkül maradt román haderő harc-képtelenné vált, Bukarest és az ország jelentős része megszállás alá került, a területet pedig a központi hatalmak – főleg Németország – nyersanyagkészleteinek biztosításának szolgálatába állították. Bár érdemben nem befolyásolta a keleti front déli szakaszának viszonyait a május 7-én aláírt bukaresti béke, mégis sikerként könyvelhették el a központi hatalmak, hogy a galíciai és bukovinai szakasz után, az erdélyi területeken is megszűnt az állandó készültség és veszély.⁴⁶

A 11. lovashadosztály alakulatai, akik ekkor már a jelentős lóhiányhoz és a terepviszonyokhoz igazodva alapvetően gyalogos formában szolgáltak, az északi frontszakasz aktuális viszonyaihoz igazodva kapták a feladatokat. Az 1917 júliusában kezdődő utolsó nagy román ellentámadás során a „11-esek” feladata a roham megtörése, majd a gyors előrenyomulás és üldözés volt. Július 27-re az ellenséges offenzíva felmorzsolódott, lehetőség nyílt az arcvonalak előretolására. Az üldöző osztrák-magyar és német seregek – köztük a 9. huszárezred, benne a Borbély-Maczký vezette lovas géppuskaszázad – nehéz harcok

45 *Hajdu T. – Pollmann F.*: A régi Magyarország i. m. 286–292., *Galántai J.*: Az I. világháború i. m. 382–383. A breszt-litovszki béke tárgyalási folyamatáról és a aláírt egyezményről lásd bővebben: *Hajdu T. – Pollmann F.*: A régi Magyarország i. m. 296–297., 301–307.; *Galántai J.*: Az I. világháború i. m. 404–416., *Bihari P.*: 1914 i. m. 417–420.

46 *Galántai J.*: Az I. világháború i. m. 415–417., *Hajdu T. – Pollmann F.*: A régi Magyarország i. m. 277–280. és 307.

arán, tíznapos folytonos északi előrenyomulás után egészen Dél-Bukovina és Moldva határvidékéig szorították vissza a románokat, ezáltal összeroppantva a keleti frontszakasz déli harcállásait.⁴⁷ A következő hónapokban, egészen a december elején kihirdetett fegyverszünetig, nem volt már komolyabb összecsapás, csupán élénk járőrtevékenységre és kisebb fegyveres összetűzésekre került sor az előőrsben.⁴⁸

1916–1917-ben Borbély-Maczky Emil továbbra is a harctéren volt, 1916. augusztus 1-től, mint a 1. lovas géppuskás század parancsnoka. 1917 januárjának végén ismét kivívta felettesei elismerését. Ahogy a későbbi kitüntetési javaslatban olvasható: „1916. augusztus 1-je óta a lovas géppuskaszázad parancsnoka. Azóta folyamatosan a hegységben húzódó első frontvonalban van. 1917. január 27–30. között, a Jakobeni melletti nehéz téli hegyvidéki harcokban azzal tűnt ki, hogy géppuskaszázadát rettenthetetlen és igen kiváló módon vezette. – De a nehéz hegyi terepen zajló állóháborúban is vakmerő felderítéseinek és géppuskaszázada elhelyezéseinek, valamint százada további kiképzéseinek köszönhetően sikerült csapatát teljes harckészültségben tartania. Borbély-Maczky Emil különösen bátor és rátermett századparancsnok”.⁴⁹ Még ugyanezen év októberében újabb kitüntetést kapott, a 3. osztályú Vaskoronarendet hadidíszítménnyel és kardokkal díjmentesen. Ez – az Osztrák Császári Vaskoronarend – a korszak egyik legmagasabb katonai kitüntetése volt, melyet 1815-ben I. Ferenc alapított újjá. Borbély-Maczky 1918-ban másodszor is megkapta ugyanezen kitüntetést, melyeket a világháború során mutatott „vitéz és eredményteljes” magatartása elismeréseként adományozott neki az uralkodó.⁵⁰

Frontszolgálat délnyugaton és hazatérés

A fegyvernység bejelentése után a 11. honvéd lovashadosztályt december 26. és január 10. között kivonták az arcvonalból, és „Mardzsínára” [ma Marginea, Románia] vezényelték át. Május elejéig itt maradtak, kisebb megszállási és erődítési munkálatokat hajtottak végre. Május 10-én érkezett a hír, hogy – a nevében még mindig lovas, de a korábban említett okok miatt már

47 Az előrenyomulás útvonala: Jakobeni – Câmpulung [Hosszúmező, ma Câmpulung Moldovenesc, Románia] – Vama [ma Vama, Románia] – Sadova [ma Sadova, Románia] – Frumosu [ma Frumosu, Románia] – Prislop-magaslat [ma Pasul Prislop, Románia].

48 *Koszta I.*: Huszártörténet i. m. 286–323.

49 Eredeti szöveg: „Ist seit 1. VIII. 1916 Kommandant der Reiter M.G. Esk. u. seit dieser Zeit mit derselben ständig in der ersten Kampffront im Gebirge. In den schweren Wintergebirgskämpfen bei Jakobeni am 27. u. 30. I. 17. zeichnete er sich durch unerschrockene u. vorzüglichste Leitung seiner MG. Esk. besonders aus. – Aber auch im Stellungskrieg im schweren Gebirgsterrain versteht er durch seine tollkühne Rekognoszierungen u. Placierung der MGW.-re, sowie Weiterausbildung der Esk. dieselbe voll kampffertig zu erhalten. Ist ein äusserst tapferer u. verwendbarer Mg. Esk. Kmdt.” HIM HL VII. 243. 18172., Rendeleti Közlöny, 44. évf. 111. sz. 16636/eln.

50 Rendeleti Közlöny, 45. évf. 132. sz. 22624/eln.

csak gyalogos – 11. lovashadosztályt az olasz frontra vezényelték át. Hegedüs Pál vezérőrnagy, aki a hadosztály parancsnoka volt, naplójában azt írta, hogy az egész alakulat nagy örömmel volt az olasz frontra vezénylés iránt.⁵¹ Ennek oka vélhetően az, hogy a több éves bukovinai és galíciai vidék után változatos-ságot, izgalmat hozott a csapatok életébe a délkeleti terület. Az ezred, amely a Monarchia 6. hadseregének tartalékaként lett beosztva (parancsnoka József főherceg), május 20-án érkezett meg Conegliano [ma Olaszország] település vasúti állomására, majd gyors kivagonírozás után „Godega di San Urbino” [ma Godega di Sant’Urbano, Olaszország] településre vonultak, ahol a parancs szerint elhelyezték a tartalékot.

A következő hetekben az ezred jelentős része kiképzésen és oktatáson vett részt, amelyek során Borbély-Maczkó Emil a géppuskás alakulatnak tartott gyakorlatokat és elméleti oktatást. Június 14-én megérkezett a parancs, amely gyors felkészülést és menetkészültséget írt elő. Ezt követően folyamatos előrenyomulással a lovashadosztály átkelt a Piave folyón, miközben az ellenség folyamatos tűz alatt tartotta a Monarchia csapatait. Június 17-én egy közeli gránát felrobbanása miatt Borbély-Maczkót és további két társát gránátnyomás érte. Ekkor már a lovashadosztály folyamatosan a front arcvonalában harcolt, kisebb katonai akciókat vert vissza és hajtott végre. Tizenkilencedikétől kezdve a teljes arcvonal több szakaszban húzódott egyre hátrébb, a 9. ezred huszonkettedikén nagy nehézségek árán átkelt a Piavén, és fokozatosan vonult visszább, míg huszonhetedikén elérte új elszállásolási körletét, Farra di Soligo [ma Olaszország] környékét. A következő hetekben itt állomásozott tartalékban a huszárezred, folyamatos gyakorlatozások és oktatások mellett várta az újabb parancsot.⁵²

Ebben az időszakban azonban elvált az alakulat és Borbély-Maczkó Emil sorsa. A tizenhetedikéi gránátnyomás vélhetően olyan súlyos sérülést okozott,⁵³ hogy a századost – aki az olasz fronton az I. félezrednek, majd az I. géppuskaszázadnak volt a parancsnoka – előbb július elején egészségügyi okok miatt szabadságolták,⁵⁴ majd a visszatérése előtt nem sokkal átvezényelték a váci lovas géppuskás tanfolyamba parancsnoknak.⁵⁵ Feladatul az utánpótlás biztosítása érdekében a minél magasabb szintű, gyors kiképzés vezetését kapta.

Eközben délnyugaton a folyamatos olasz offenzíva több helyen – így a 11. lovashadosztály arcvonalán is – áttörte a frontszakaszt. Mivel a Monarchia hadseregében megkezdődött a felbomlás, a hadvezetés kénytelen volt elrendelni a fokozatos visszavonást.

51 *Hegedüs Pál*: Háborús feljegyzések, 1914. VII. 20. – 1918. XI. 24. HIM HL TGY 869.

52 *Kosztó I.*: Huszártörténet i. m. 325–340.

53 Erre utal az a tény is, hogy június 24-én br. Apór Péter századost, aki Borbély-Maczkóval együtt szenvedett gránátnyomást, a hadosztály egészségügyi intézetébe kellett utalni a teljes felépülés érdekében.

54 Kimutatás az ezred tisztikaráról és azok beosztásáról. 1918. július 14. HIM HL II. C. 675. 3. doboz 1206/1918.

55 *Kosztó I.*: Huszártörténet i. m. 341.

Október–november fordulóján több olyan politikai és diplomáciai esemény is történt, melyek érintették a hadsereget.⁵⁶ Ezek közül kiemelendő külön is, hogy az október végi győztes magyar forradalom nyomán hatalomra került Károlyi Mihály Linder Bélát kérte fel hadügyminiszternek, aki a magyar alakulatok azonnali fegyverletételét és lefegyverzését tűzte ki célul. Rövid minisztersége alatt nem sikerült megvalósítania a katonák rendezett hazahozatalát, több helyen fosztogatásra és zavargásokra került sor. Utódjának, Bartha Albertnek a hadsereg egyben tartása és újjászervezése volt az elsődleges célja, ezáltal ketős feladatot megvalósítva: egyfelől az ország ellenálló képességének megtartását, másfelől pedig a szökések, dezertálások, zavargások elkerülését. Ekkor kapott újabb fontosabb megbízást Borbély-Maczkynak, aki az utolsó háborús heteket a hátszágban, Vácott, Hevesen és Budapesten élte át. Édesapja révén, aki Tisza István ellenzékéhez tartozott, és a parlament függetlenségi csoportjában politizált, alapvetően bizalommal figyelte a Károlyi Mihály irányította új vezetést. Ennek nyomán Bartha Albert november 18-án azt a parancsot adta Borbély-Maczkynak, hogy „megbízásomból a 11. honvéd lovas hadosztály elé utazik. Megbízása van, hogy a hadosztály tiszti karának és legénységének az ország helyzetét feltárva, őket tovább együttmaradásra bírja”.⁵⁷ Hegedüs Pál vezérőrnagy feljegyzéseiből kiderül, hogy Borbély-Maczkynak november 20-án érkezett Körmendre, ahol a hadosztály átmenetileg állomásozott. Ezt követően a 9. honvéd huszárezred katonáit fokozatosan leszerelték, majd néhány nap alatt hazakerültek Marosvásárhelyre és Szamosújvárra.

1918 novemberének végén újfent szétvált az egyéni életút és az ezred sorsa, ekkor már végérvényesen. A családi emlékezet szerint Borbély-Maczkynak ekkor már otthon tartózkodott, vélhetően szabadságon. Keresztfiának a majd fél évszázaddal későbbi visszaemlékezése szerint ekkor már Borbély-Maczkynak teljesen szembefordult Károlyiékkel, főként a katonákkal való bánásmód miatt.⁵⁸ Ezen időszakban döntött úgy, hogy otthagyja a hadsereget, és befejezi katonai pályafutását. Ez a döntés hosszas vívódás után született meg. Gyerekkora óta a katonaság, a huszárok és a lovak érdekelték. Vonzódása olyan erős volt a hadsereg iránt, hogy tanulmányait teljesen elhanyagolta, és az első adódó alkalommal jelentkezett egy hadapródiskolába. A kötődés hamar szorosává vált. Élethosszig tartó élményeket szerzett, szoros barátságokat kötött, egy számára addig ismeretlen új világot fedezett fel Erdély és a Partium kapcsán, ahová szívesebben látogatott el szabadidejében, mint a hevesi szülői házba. Közvetve a katonaság révén ismerte meg első feleségét, majd a második menyasszonyát is. Ezekon felül fontos kiemelni, hogy alapvetően sikeres és elismert katona volt. Az előléptetések, kitüntetések és folyamatos sikerek mellett kivívta a legény-

56 A korszakról általánosságban ld. *Romsics Ignác*: Magyarország története a XX. században. Budapest, 2010. 112–132.; *Hajdu Tibor*: Károlyi Mihály. Politikai életrajz. Budapest, 1978. 249–341.; *Ormos Mária*: Padovától Trianonig. Budapest, 1983.

57 *Kerkayné M. E.*: Családi krónikák i. m.

58 Uo.

ség, a császári-királyi és honvédségi tisztikar, sőt a német katonai vezetés elismerését is. Eredményes katonai pályafutásához nyilvánvalóan hozzájárult az első világháború is, amely olyan történelmi pillanat volt Borbély-Maczky Emil számára is, amikor tehetségét kamatoztatni tudta. A Nagy Háborúnak azonban 1918 őszére vége lett, az újonnan berendezkedő hatalom pacifista politikája a hadseregre nézve súlyos károkat (leszerelések, dezertálások, zavargások) okozott, amely egy elkötelezett huszár értékrendjével ellentétes volt.

Az újév első napjaiban hozta meg a végleges döntést, amely alapvetően befolyásolta későbbi életét. A Rendeleti Közlöny az 1919. január 8-i számában közli a 2022/31. sz. rendeletet, amelynek értelmében 1919. február 1-gyel nyugállományba helyeztetik „Borbély-Maczky Emil 9. honvéd huszárezredbeli százados, saját kérelmére. Választott lakhelye: Heves”.⁵⁹

⁵⁹ Rendeleti Közlöny, 46. évf. 6. sz. 2022/31.